

ZÁPISKY Z KROMĚŘÍŽSKÝCH SKUPIN

(Stanislav Kratochvíl: Příběhy terapeutických skupin. Praha: Triton, 2007, 272 stran, 299 Kč)

Jana Kostínková

Tak jsme se dočkali původní odborné knihy, která se zabývá psychoterapií v českém prostředí a co víc, psychoterapií v českém zdravotnictví. Nejnovější kniha profesora Stanislava Kratochvíla nás zve k poznání příběhů terapeutických skupin pro neurotické pacienty z proslulého oddělení 18b v Psychiatrické léčebně v Kroměříži. Jako bonus uvádí „ukázky“ ze sezení výcvikových skupin, kterých se účastnil jako supervizor. Autor chce podpořit zájem odborné i laické veřejnosti o skupinovou terapii, jež je podle něj méně častým námětem odborných i populárně-naučných knih o psychoterapii než terapie individuální. Chce se zaměřit především na proces ve skupině, který prostřednictvím záznamů jednotlivých sezení komentují terapeuti skupiny. Ti ve svých zápisech zachycují i své prožitky, diskuze nad skupinami a hodnocení své práce.

Kratochvíl čtenáře v úvodu naladí přehledem beletristicky laděných knih o psychoterapii, ale vzápětí dodává, že jeho kniha taková nebude – přiznává, že se nepokoušel záznamy z psychoterapeutických skupin upravovat do povídkové formy. To by ani tak nevadilo, kdyby v zápětí nedodal, že „proto patří monografie spíše k literatuře odborné než beletristické“ (s. 10). Jako by se tyto dvě charakteristiky vylučovaly. Nu což, řekne si čtenář, je hezké, že hned od začátku víme, na čem jsme. „Yaloma“ už tedy nečekáme. Ale při čtení se začínáme vrtět a ještě jednou si přečteme název: „Příběhy terapeutických skupin“. Příběhy se obvykle vypráví, a tak se začínáme těšit, kdy a jak se ty příběhy budou vynořovat.

Knihy chce oslovit i čtenáře-laika, a tak mu v první kapitole dává autor malý přehled teorie psychoterapie, bez níž by se v knize asi špatně orientoval. Stručně osvětluje základní pojmy a popisuje fungování tera-

peutické skupiny v léčebně, způsob práce se skupinou a používané techniky. Zmiňuje princip zachování anonymity členů skupiny, kvůli které změnil jejich jména a skupinu proto nezasazuje ani do časového kontextu. To je v zájmu zachování anonymity pacientů jistě oprávněné, ale právě to by pomohlo pochopit některé problémy členů skupiny – jako například pacientku Editu ze skupiny „Ikarové“. Edita je v osobní anamnéze hodnocena jako komplikovaná intelektuálka – příliš přemýšlející a málo pečující o domácnost: „...ukázalo se též, že nebývá řádně uvařeno a uklizeno a že se soužití víc odehrává ve spekulativní úrovni, než v zajišťování instrumentálního fungování domácnosti.“ (s. 64). Terapeutky navržená formulka do autogenního tréninku

„jsem jednoduchá, obyčejná žena“ (s. 55) je pak spíše úsměvná. Doufám, že v dnešní době mohou být nejen muži komplikovanými intelektuály a že taková žena by dnes byla vnímána bez pejorativního hodnotícího postoje.

Čtenář-odborník tuto kapitolu možná přeskočí. Přesto by se měl raději zastavit u posledních odstavců, jinak bude zmaten pro změnu on. V této části Kratochvíl totiž osvětluje logiku následujícího textu. Ta je pozoruhodná: první tři skupiny jsou popsány zevrubně – od představení členů skupiny, záznamů ze všech sezení skupiny, sumarizování zisků jednotlivých členů až po hodnocení skupiny a terapeutů hlavním vedoucím skupiny. Ve čtvrté skupině jsou nám také představeni její členové, vynechán je ale průběh sezení, zrekapitulovány jsou jejich zisky a zhodnocena skupina jako celek. V dalších třech skupinách už nejsou jejich členové představováni, čtenář se musí spokojit s popisem průběhu skupiny a jejím celkovým zhodnocením. Ačkoli je čtenář na začátku knihy na tuto strukturu upozorněn, může se cítit lehce zaskočen, když dostává o členech skupiny i samotném procesu skupiny stále méně a méně informací. Proč? To se nedozví, musí to zkrátka přijmout.

Záznamy prvních třech skupin (Ikarové, Květ, Odvaha), kterým je v knize věnováno nejvíce prostoru, se navzájem liší kvantitativně (např. počtem stran), ale i kvalitativně – úrovní záznamů a také jazykem, kterým jsou psány. Podle tradice kroměřížské léčebny autor pojmenovává skupiny názvem, který si pro sebe zvolili její členové. Jednotliví členové skupiny jsou představováni krátkou osobní anamnézou. Porovnáme-li je u zmíněných třech skupin, pocítíme jasně rozdíl v kvalitě záznamů. Ten je podle mého názoru způsoben již zmíněným dobovým kontextem, který si ale musíme domýšlet mezi řádky. Osobní anamnézy jsou u skupiny „Ikarové“ zakončeny dojemem, který pacient/ka v terapeutovi zanechal/a. Ten má většinou podobu holé hodnotící věty. A tak se dočteme, že Adélka je „maličká úz-

kostná poslušná holčička“ (s. 21) a Franta zase „pyknický málomluvný klídaš“ (s. 25). Anamnézy členů dvou následujících skupin jsou zakončeny již „zakázkou“ v podobě problému, který je nejvíce tíží. Kdybychom si byli jisti dobovým kontextem, asi bychom nad tím shovívavě mávli rukou, ale v kontextu jazyka současné psychoterapie zní tato hodnocení členů první skupiny jako... z psychoterapeutického pravěku. Přesto tyto záznamy mají svoji hodnotu – můžeme na ně nazírat např. jako na doklad vývoje jazyka psychoterapie ve zdravotnictví, v němž se samozřejmě odráží i přístup k samotnému pacientovi. Chybí ale komentář, který by vysvětlil, že dnešní skupinová psychoterapie je jiná, a zasadil do kontextu. Takhle si tuto linii musíme jen domýšlet a vlastně ví bůh, jestli je pravdivá...

Zasazení do doby, v níž se skupina odehrávala, by nám pomohlo pochopit to, co je nejmarkantnější hlavně v záznamech sezení první skupiny. Stylistická podoba těchto záznamů zkrátka neodpovídá současnému jazyku, což čtenáře místy mate, protože pak záznamy připomínají jazyk Vančurova Rozmarného léta. Určitým dílem to také způsobuje, že terapeutická práce působí na čtenáře velmi direktivně, ačkoli taková ve skutečnosti být nemusela. Jak jinak se vyrovnat s výroky typu: „některé ženy ho chtěly mít ráznějším“ (s. 40), „Bedřicha bude třeba trénovat na častější aktivní výroky“ (s. 45), „na tomto místě jsme psychodramatu nechali..“ (s. 62), nebo že měl pacient „těžké a chudobné dětství“ (s. 115)? Je skoro s podivem, že první vydání knihy vyšlo v roce 2007. Chybu vidím především na straně jazykového editora knihy. Je jasné, že ke každé generaci se váže určitá podoba jazyka. Jenže ten se vyvíjí a jestliže je kniha určena pro současné čtenáře, měla by být psána současnou podobou češtiny, kterou ať tedy hlídá editor, když už ne autor.

Z počátku je obtížné se orientovat v osudech všech členů skupiny a udržet krok se zápisy jednotlivých sezení, které jsou velmi podrobné. Například ve skupině „Ikarové“

a „Květ“ je zaznamenáno všech 28 sezení, které skupiny absolvovaly. Tato podrobnost skutečně umožňuje postihnout každodenní vývoj procesu, který se mezi členy skupiny odehrává. O to více líto přijde čtenáři již zmíněná útlost záznamů dalších skupin (Junáci, Lvi, Mezci...). Na druhou stranu je nutné přiznat, že záznamy prvních třech skupin jsou tak obsáhlé, že dostatečně vykreslují princip fungování terapeutických skupin a postihují skupinový proces. Že by to bylo důvodem pro onu stručnost záznamů dalších skupin? Proč tedy vůbec uvádět „příběhy“ dalších skupin, které vlastně ani nemají prostor, aby byly vyprávěny a mohly tak vykreslit proces a dynamiku vztahů ve skupině? Jestliže je místy u prvních skupin náročné udržet pozornost, v záznamech skupin v šesté kapitole ani nemáme možnost jejich členy poznat, natož si k nim vytvořit vztah, aby nás zajímal jejich vývoj.

V kontrastu s tím jsou záznamy sezení prvních třech skupin mnohdy tak podrobné, že můžeme sledovat dění nejen od sezení k sezení, ale i v rámci jednoho dne (např. popisy rodinných maratónů, které trvají celý den). V tu chvíli se podle zručnosti autora záznamu přenášíme do dění skupiny. Právě okamžiky rodinných sezení patří mezi nejsilnější momenty knihy. V tu chvíli se začíná vynořovat příběh člověka, ne „pouhého“ pacienta. Jejich příběh začíná nabývat nových, opravdovějších dimenzí, když jsou konfrontováni s realitou svých vztahů. V těchto momentech Kratochvílova kniha dostává svého názvu, skutečně prožíváme příběhy členů skupiny, kterým přijeli jejich blízcí na rodinný maratón, s nimiž řeší před celou skupinou mnohdy dlouholeté problémy. Psychodramatické přehrávky a tréninky komunikace s návštěvníky skupiny jsou skutečně poutavými místy.

Další zajímavou linií knihy tvoří vztah skupiny s terapeutickým týmem. Kratochvíl se snaží pátrat po skoro nehmatatelných příčinách toho, že s některou skupinou vycházejí terapeuti lépe, zatímco s jinou je to obtížnější. Daří se mu vystihnout zásadní

momenty vývoje jejich vztahu, které svým způsobem určily další cestu skupiny. Bylo to určeno i složením terapeutického týmu, který se u každé skupiny měnil. Složení týmu se odráží i v kvalitě zápisů sezení, ačkoli autorem drtivé většiny je sám profesor Kratochvíl. Zápisy jiných terapeutů poskytují nový pohled na skupinovou práci a dění ve skupině, a to přispívá k celistvějšímu obrazu skupiny. Zajímavé momenty poskytují zápisy, které se zabývají samotnou prací terapeutického týmu – rozdílností pohledů terapeutů na způsob práce se skupinou nebo pochybnostmi o zvoleném způsobu práce s konkrétním členem skupiny.

Sumarizování zisků jednotlivých členů skupiny, které najdeme u prvních čtyř skupin, v nás opět trochu vzbudí rozpaky. Ačkoli se Kratochvíl na začátku vymezuje proti hodnocení efektu terapie u členů skupin, kterým se zabývat nechce, zisky takovým hodnocením vlastně jsou. Jsou psány z pohledu hlavního terapeuta skupiny a místy znějí tak sterilně, podobně jako úryvky z propouštěcí zprávy: „v postojích i chování došlo během léčby k určitému posunu ve směru většího prosazení a sebejistoty“ (s. 88), „najde-li však řečnou partnerku, nebude to vadit“ (s. 92), „stav zlepšen v náhledu i v symptomech“ (s. 157). Škoda, že se nedozvíme subjektivní vnímání zisků z terapie samotnými členy skupiny. Takto to vyvolává otázku „objektivity“ nebo „pravdivosti“ takových zisků, které jsou definovány autoritou zvnějšku. Oproti tomu zhodnocení skupiny jako celku je v každé kapitole vydařenou částí knihy. Dobře teoreticky zakotvená terapeutická práce se skupinou, popsané role jejích členů a hodnocení práce terapeutů dokazují, proč je profesor Kratochvíl významnou osobností ve svém oboru.

Závěr knihy věnuje Kratochvíl výcvikovým skupinám, jejichž příběhy vnímá jako stejně poučné jako ty ze skupin terapeutických. V těchto záznamech se zabývá konkrétními problémy jednotlivých členů, které se stávají tématem skupiny, a proce-

sem, který to ve skupině odstartovalo. Ne-postihuje v nich tedy vývoj skupiny, natož její příběh, ale věnuje se práci se skupinou. Tečkou za celou knihou je seznam literatury, o které se v knize vůbec nepíše, ani se na ni neodkazuje. Asi byla zamýšlena jako doporučená.

Je dobře, že vycházejí knihy o psychoterapii v českém prostředí. Psychoterapie u nás se přece jen liší od té, kterou známe např. z Yalomových knih. Kratochvílovy Příběhy terapeutických skupin jsou zajímavou

sondou do psychoterapie v českém zdravotnictví, podle níž si neznalý čtenář vytvoří dobrý obrázek, jak to v terapeutické skupině vlastně chodí. Jen je škoda, že právě tahle kniha vypadá jako šitá horkou jehlou – místy trochu zmatená, místy vzhledem k jazyku úsměvná, místy sterilní. Snad taková není naše psychoterapie...

Autorka recenze studuje na FSS MU v Brně obory psychologie a psychoterapeutická studia.

O PRÁCI S TĚLEM V GESTALT TERAPII

(Edward W.L. Smith: *Tělo v psychoterapii*. Praha, Portál 2007, 208 stran, 299 Kč)

Elena Křivková

Nakladatelství Portál vydalo na začátku roku 2007 knihu amerického psychoterapeuta Edwarda W.L. Smitha *Tělo v psychoterapii*, v originále vydanou poprvé v roce 1985.

Jak se na obálce knihy píše, je určena zájemcům o psychoterapii, především o psychoterapeutické přístupy zaměřené na práci s tělem.

Autor v úvodu knihy vytyčuje svůj cíl – nabídnout text, který by integroval hlavní informace o práci s tělem v psychoterapii. Jeho zkušenost s různými, na tělo zaměřenými přístupy a technikami je vskutku mnohostranná – aikido, Alexandrova metoda, Feldenkreisova metoda, senzomotorické uvědomování, joga, tchaj-ťi čchüan, vzpírání. Stejně tak je mnohostranné i jeho psychoterapeutické vzdělání – bioenergetika, gestalt terapie, psychomotorická (Pesso-Boyden) terapie, dokonce je držitelem certifikátu v aplikované kineziologii.

Velké množství zdrojů a zkušeností ho přivedlo k poznání, že žádný přístup není kompletním systémem a propracovaným pohledem na psychopatologii, růst a učení. Jejich integrací předkládá souhrn konceptů, teorií a metod, „které daleko lépe slouží

k popisu a facilitaci procesu lidského růstu směrem od nerozvinutého nebo omezeného stavu ke stavům, které jsou blíže tomu, co je možné a žádoucí“ (citace autora).

Smith se považuje především za gestalt terapeuta. Gestalt terapie je pro něho zastřešujícím teoretickým a metodickým přístupem. Je přitahován gestaltickým zaměřením na proces organismu v prostředí. K diagnostice i podpoře tohoto procesu využívá reichiánské a neoreichiánské techniky, především bioenergetiku.

Na knihu jsem čekala s napětím. Jednak mi v dosud přeložené literatuře s gestalt problematikou souhrnnější pohled na práci s tělem chyběl, jednak jsem autora znala z workshopu o práci s tělem v gestalt terapii, a pamatovala jsem si ho jako charismatickou osobnost a výborného metodika, který integruje teorii s praxí velice srozumitelným a poměrně snadno využitelným způsobem. Kniha nakonec v mnoha ohledech splnila moje očekávání – bylo to zejména v kapitolách, které měly blízko ke gestalt přístupu nebo z něj přímo vycházely.

V první části nabízí Smith kromě svižně pojaté historie práce s tělem také teorii: organismický pohled na dynamiku osob-